

Δελτίο Κέντρου Μικρασιατικών Σπουδών

Τόμ. 19 (2015)

Άπο τήν ιστορία τοῦ Πηγελοπέιου Παρθεναγωγείου Τενέδου

Κομνηγή Δ. Πηδώνια

doi: [10.12681/deltiokms.319](https://doi.org/10.12681/deltiokms.319)

Copyright © 2015, Κομνηγή Δ. Πηδώνια

Άδεια χρήσης [Creative Commons Attribution-NonCommercial-ShareAlike 4.0](https://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/4.0/).

Βιβλιογραφική αναφορά:

Πηδώνια Κ. Δ. (2015). Άπο τήν ιστορία τοῦ Πηγελοπέιου Παρθεναγωγείου Τενέδου. *Δελτίο Κέντρου Μικρασιατικών Σπουδών*, 19, 81–90. <https://doi.org/10.12681/deltiokms.319>

Κομνηνή Δ. Πηδώνια

ΑΠΟ ΤΗΝ ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΟΥ ΠΗΝΕΛΟΠΕΙΟΥ ΠΑΡΘΕΝΑΓΩΓΕΙΟΥ ΤΕΝΕΔΟΥ

Κατά την πρώτη περίοδο της Τουρκοκρατίας και ώς το 1912 η εκπαίδευση στην Τένεδο ήταν σε ακμή. Ήδη υπήρχε ελληνικό σχολείο από τα μέσα του 18ου αιώνα, και τον 19ο αιώνα φοιτούσαν σ' αυτό πολλοί μαθητές και μερικές μαθήτριες¹. Το 1871 αποφασίστηκε η ίδρυση παρθεναγωγείου, το οποίο καταστράφηκε σε πυρκαγιά το 1874. Τον Σεπτέμβριο του 1882 αρχίζουν οι ενέργειες για την κατασκευή νέου παρθεναγωγείου με το όνομα «Πηνελόπειον», σύμφωνα με τη διαθήκη του Ευαγγέλου Σαρρή εις μνήμη της κόρης του Πηνελόπης που πέθανε νέα. Τα εγκαίνια του παρθεναγωγείου έγιναν στις 11 Δεκεμβρίου 1883² στην Τένεδο.

Όπως αναφέρει και ο Α. Κερκινέογλου³, για την κατάσταση της εκπαίδευ-

1. Βλ. Α. Κερκινέογλου, *Η Τένεδος χωρίς Τενεδίους*, Αθήνα, Σύλλογος Τενεδίων «Ο Τέννης», 2009, σ. 76-77.

2. Όπως με πληροφόρησε ο πρόεδρος του Συλλόγου Τενεδίων «Ο Τέννης», Απόστολος Κερκινέογλου, τον οποίο και ευχαριστώ, ο ίδιος διαπίστωσε ότι στην εφημερίδα *Ανατολικός Αστήρ* της Κωνσταντινούπολης, της 25-1-1884, όπου δημοσιεύεται η είδηση των εγκαινίων του Πηνελοπείου Παρθεναγωγείου, σημειώνεται «ια' 10βρίου 1883»· επομένως δεν είναι σωστή η ημερομηνία 10 Οκτωβρίου 1883 που αναφέρει η Κ. Ξηραδάκη, *Από τα αρχεία του Ελεγκτικού Συνεδρίου. Παρθεναγωγεία και δασκάλες του υπόδουλου ελληνισμού*, τόμ. Α, Αθήνα, σ. 184 (μεταφέρει την είδηση από το ίδιο φύλλο, της 25-1-1884, του *Ανατολικού Αστέρου*). Στην είδηση αναφέρεται επίσης ότι οι γονείς της Πηνελόπης ανέλαβαν και τη συντήρηση του Παρθεναγωγείου.

Για το Πηνελόπειο Παρθεναγωγείο, βλ. και Α. Κερκινέογλου, *Η Τένεδος*, σ. 77· Γρηγόριος Α. Δουμούζης, *Πρακτικά Δημογεροντίας Τενέδου 1861-1919*, Αθήνα 2009, σ. 123, 127, 128, 131· Ευστράτιος Ζεγκίνης, «Εκκλησία και Παιδεία στην Τένεδο», *Η λησμονημένη Τένεδος. Πρακτικά Επιστημονικού Συνεδρίου*, Αθήνα [Ανατολή], 1996, σ. 59-60, 67· Γ. Ξεινός, *Ίμβρος και Τένεδος. Ιστορία παράλληλη*, Αθήνα [Εταιρεία Μελέτης της καθ' ημάς Ανατολής], 2005, σ. 119.

3. Βλ. Κερκινέογλου, *Η Τένεδος*, σ. 76.

σης στην Τένεδο ελάχιστες είναι οι πληροφορίες, και μάλιστα οι γραπτές που έχουμε στη διάθεσή μας. Ας σημειωθεί ότι και ονόματα δασκάλων και ιδίως διδασκαλισσών πολλά δεν σώζονται⁴ από εκείνη την εποχή.

Μία από τις ξεχασμένες δασκάλες, που υπηρέτησαν παλιά στην Τένεδο, είναι και η Κομνηνή Χατζημίου⁵, αείμνηστη γιαγιά μου, διευθύντρια του Πηγελοπείου Παρθεναγωγείου Τενέδου επί τέσσερα χρόνια κατά την τελευταία δεκαετία του 19ου αιώνα.

Δυστυχώς πολλές λεπτομέρειες για την παραμονή και τη δραστηριότητα της στην Τένεδο δεν είναι γνωστές, ωστόσο σώζονται κάποια σχετικά έγγραφα της εποχής στο οικογενειακό μου αρχείο⁶.

Γεννήθηκε στη Στρώμνιτσα⁷ το 1873 και πολύ μικρή έχασε τους γονείς της. Σπούδασε στο Ελληνικόν Παρθεναγωγείον Θεσσαλονίκης⁸ από το οποίο αποφοίτησε με άριστα (5,54)⁹ το 1892 και από το οποίο επίσης ύστερα από ένα χρόνο, το 1893, έλαβε το διδασκαλικό πτυχίο ως «πρωτοβάθμιος δημοδιδάσκαλος»¹⁰. Την προσεχή σχολική χρονιά, 1893-1894, ανέλαβε καθήκοντα διευθύντριας του Πηγελοπείου Παρθεναγωγείου στην Τένεδο¹¹, θέση στην οποία

4. Π.χ., η Κ. Ξηραδάκη, *Από τα αρχεία*, σ. 184, παραθέτει τρία μόνο ονόματα διδασκαλισσών και σημειώνει ότι δίδαξαν στο Παρθεναγωγείο και πολλές άλλες. Κάποια ονόματα δασκάλων και διδασκαλισσών αναφέρονται και στο Γ. Δουμούζης, *Πρακτικά δημογεροντίας*.

5. Το όνομά της δεν αναφέρεται, όσο μπόρεσα να διαπιστώσω, σε δημοσιεύματα σχετικά με την Τένεδο και άλλα. Ο κ. Κερκινέογλου επίσης, ο οποίος έχει ασχοληθεί με το συγκεκριμένο θέμα, με διαβεβαίωσε ότι δεν έχει συναντήσει το όνομά της.

6. Βλ. Πίνακες.

7. Βλ. Α. Αγγελόπουλος, *Βόρειος Μακεδονία. Ο Ελληνισμός της Στρωμνίτσης*, Θεσσαλονίκη [Ι.Μ.Χ.Α.], 1980, σ. 91.

8. Στη Θεσσαλονίκη είχε ιδρυθεί, στα μέσα περίπου του 19ου αιώνα, «Ανώτερον Κεντρικόν Παρθεναγωγείον», που κατείχε την εποχή αυτή θέση διδασκαλείου (Σ. Ζιώγου-Καραστεργίου, *Θεσσαλονίκης Εκπαιδευτικά. 19ος και 20ός αιώνας*, Θεσσαλονίκη 2006, σ. 85). Αργότερα έχει την επωνυμία «Ελληνικόν Παρθεναγωγείον» [Κ. Ι. Δαλακούρα, *Το Κεντρικό Παρθεναγωγείο Θεσσαλονίκης (1854-1914)*, Θεσσαλονίκη 2000, σ. 69]. Από το τέλος του 1878 είχε τέσσερις τάξεις ως Ανώτερο Παρθεναγωγείο και μετά την απολυτήρια τάξη μία ακόμη για πρακτική άσκηση όσων μαθητριών ήθελαν να ακολουθήσουν το επάγγελμα της δασκάλας (Δαλακούρα, ό.π., σ. 72), οι οποίες και έπαιρναν στο τέλος το διδασκαλικό πτυχίο (Ζιώγου-Καραστεργίου, ό.π., σ. 101, 127).

9. Βλ. Πίν. 1.

10. Βλ. Πίν. 2.

11. Σχετικά με τον τρόπο πρόσληψης δασκάλων από τις ελληνικές κοινότητες, βλ.

Νομ. 219. Αντίγραφον ἀπορροδίστου ἀπορροδίου.
 487
 Ελληνικὸν Παρθεναγωγεῖον Θεσσαλονίκης.
 Θεσσαλονίκη. Ἰαννουαρίου 1892.

Η Κομνηνὴ Χατζημίου ἐν Θεσσαλονίκῃ, τῆς 18, κατὰ
 ἔργον διακρίσασα πάντα τὰ ἐν ταῖς αἰσὶν ἔχοντα τοῦ ἀνωτέρου γυμ-
 νασίου τοῦ Παρθεναγωγείου τοῦτον διδασκαλικὸν μαθητὰς Γερά,
 Ἑλληνικά, Μαθηματικά, Γραμματικὰ, Ἱστορίαν, Γεωγραφίαν, Φιλο-
 σοφίαν, Καταγωγίαν, Κοινωνίαν καὶ Ἐργασίαν μετὰ οὐμει-
 ρησῶν ἐν τῷ σχολίῳ ἀριστείας καὶ τῶν νεοειρησμένων ἀπορροδίων
 δογματικῶν ἰσοστάσεων, ἡμῶν τοῦ βαθμοῦ ἀριστείας (5.54.)

Ἐν Θεσσαλονίκῃ τῆς 28^{ης} Ἰουνίου 1892.

Οἱ ἔργοι	Κ. Γεννησιώτης	Οἱ μαθηταὶ.
Γεωγ. Γαβριηλίδης	Κορνηνὴ Χατζημίου	Κ. Δίπλας
Ε. Παλλῆς		Κ. Μεσομαρτίου
Κ. Ν. Δαβάρης		Κ. Ν. Παπακωνσταντίνου
Δ. Παλαγγῆς		Κ. Κορνηνῆς
		Κ. Χατζημηνίου
		Κ. Ν. Παπαδωμάς.

Οἱ αἰσὶν ἀντίγραφον ἰαννουαρίου
 Κ. Γεννησιώτης
 Κορνηνὴ Χατζημίου

1. Απολυτήριο Ελληνικού Παρθεναγωγείου Θεσσαλονίκης της Κομνηνής Χατζημίου (1892) (επικρωμένο αντίγραφο). Βλ. και σημ. 5.

παρέμεινε και τις δύο επόμενες σχολικές χρονιές, 1894-1895 και 1895-1896, όπως πιστοποιείται και από την αποδοχή της παραίτησής της από τη θέση αυτή το 1896¹² και από τις έγγραφες ετήσιες άδειες («Ενδεικτικά») που είχε λάβει από τη Μητρόπολη Μυτιλήνης¹³, απαραίτητες για την κατάληψη της θέσης της.

4. «Ενδεικτικόν» (1894) που χορηγήθηκε στην Κομνηνή Χατζημίου για το σχολικό έτος 1894-1895. Βλ. και σημ. 10.

Ζιώγου-Καραστεργίου, ό.π., σ. 101-102, 130, 219. Βλ. και σημ. 14. Ας σημειωθεί ότι στην Τένεδο, όπως και αλλού, υπηρετούσαν εντόπιοι δάσκαλοι αλλά και δάσκαλοι από άλλα μέρη.

Θα άξιζε ίσως να αναφερθεί ότι στο Γ. Δουμούζης, ό.π., σ. 134-135, περιλαμβάνεται συμφωνητικό διορισμού στο Παρδεναγωγείο Τενέδου δύο διδασκαλισών κατά το προηγούμενο σχολικό έτος, 1892-1893, στο οποίο αναφέρεται ότι ο ετήσιος μισθός τους ορίζεται σε 58 οθωμανικές λίρες και θα πληρώνεται σε μηνιαίες δόσεις· επίσης ότι «η Εφορία αναλαμβάνει να χορηγείται αυταίς κατοικίαν και την αναγκαίαν καύσιμον ύλην».

12. Βλ. σημ. 15.

13. Στα δύο «Ενδεικτικά», του 1894 και του 1895 (βλ. Πίν. 4, 5), αναγράφεται «Ιερά Μητρόπολις Μυτιλήνης και Τενέδου» (και τα δύο έντυπα είναι τυπωμένα στη Μυτιλήνη, «Τύποις Μ. Νικολαΐδου Μυτιλήνη»), ενώ στο «Ενδεικτικόν», που εκδόθηκε αργότερα, το 1898 (βλ. Πίν. 6), αναγράφεται «Ιερά Μητρόπολις Μυτιλήνης», και το έντυπο αυτό είναι τυπωμένο στο Πατριαρχικό Τυπογραφείο (βλ. Πίν. 6 και σημ. 16). Για την ιστορία της Μητρόπολης Τενέδου και την υπαγωγή της στη Μητρόπολη Μυτιλήνης, βλ. Ζεγκίνης, ό.π., σ. 54-57. Πρβλ. Βασίλειος Ι. Ατέσης, «Η Ιερά Μητρόπολις Ίμβρου και Τενέδου ανά τους αιώνες», *Επετηρίς της Αρχιεπισκοπής Θυατείρων και Μεγάλης Βρετανίας. Εκκλησία και Θεολογία*, τόμ. Β (1981), σ. 429-505. Βλ. και σημ. 14.

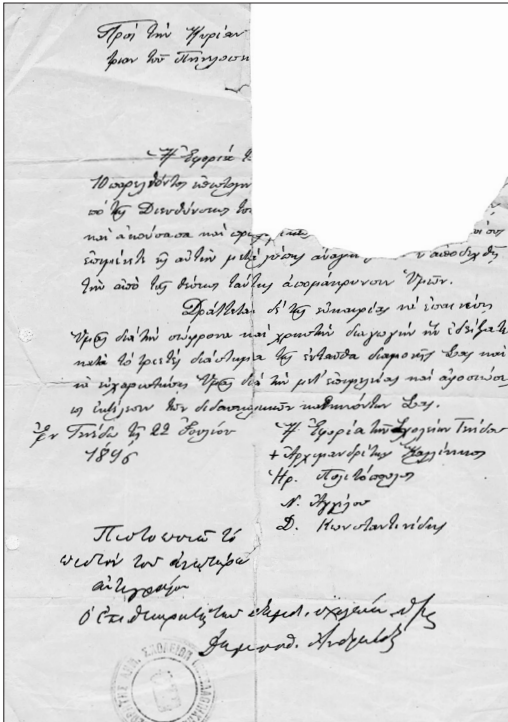
5. «Ενδεικτικόν» (1895) που χορηγήθηκε στην Κομνηνή Χατζημίου για το σχολικό έτος 1895-1896. Βλ. και σημ. 10.

6. «Ενδεικτικόν» (1898) που χορηγήθηκε στην Κομνηνή Χατζημίου για το σχολικό έτος 1898-1899 (το έντυπο τυπώθηκε στο Πατριαρχικό Τυπογραφείο). Βλ. και σημ. 13.

Σύμφωνα με όσα ίσχυαν τότε, οι δάσκαλοι των σχολείων των ελληνικών κοινοτήτων προσλαμβάνονταν με ετήσιο συμφωνητικό στην αρχή κάθε σχολικής χρονιάς και έπρεπε να είναι εφοδιασμένοι κάθε χρόνο με τη σχετική άδεια από την τοπική μητρόπολη¹⁴.

Μετά τα τρία χρόνια, το 1896, υπέβαλε παραίτηση από τη θέση της. Σώζεται στο οικογενειακό μου αρχείο το έγγραφο της αποδοχής της παραίτησης εκ μέρους της εφορείας των σχολείων της Τενέδου¹⁵, στο οποίο εκφράζονται ευχαριστίες και έπαινοι για την προσφορά της και λύπη για την αποχώρησή της.

7. Έγγραφο της εφορείας των σχολείων Τενέδου, που αφορά την αποδοχή της παραίτησης της Κομνηνής Χατζημίου από τη διεύθυνση του Πηνελοπείου Παρθεναγωγείου (22 Ιουλίου 1896) (λείπει τμήμα του φύλλου). Βλ. Πίν. 8.

14. Το συμφωνητικό υπογραφόταν στα γραφεία της Μητρόπολης από τον ενδιαφερόμενο δάσκαλο ή τη δασκάλα και την εφορεία του σχολείου, κυρίως τον Αύγουστο, τον Σεπτέμβριο και σπάνια τον Οκτώβριο (Ζιώγου-Καραστεργίου, ό.π., σ. 104). Για τις ετήσιες άδειες της Μητρόπολης, τα «Ενδεικτικά», βλ. Ζιώγου-Καραστεργίου, ό.π., σ. 104 και εδώ σημ. 11 και 13.

15. Βλ. Πίν. 7. Αν και δεν αναφέρεται ο λόγος της παραίτησής της, ο πιθανότερος λόγος πρέπει να ήταν η επιδίωξη άλλης θέσης με καλύτερη αμοιβή, κάτι συχνό για τους δασκάλους τότε (Ζιώγου-Καραστεργίου, ό.π., σ. 105). Τα ονόματα των εφόρων των σχολείων, οι οποίοι υπογράφουν το έγγραφο, είναι γνωστά (Γ. Δουμούζης, *Πρακτικά Δημογεροντίας*).

Προς την Κυρίαν
 τριαν του Πηνελοπεί

Η Εφορία τω
 10 παρελθόντος επιστολήν
 πό της Διευθύνσεως του
 και ακούσασα και προφορικώς οίους επιμένετε εις αυτήν
 μετά λύπης αναγκ
 ν' αποδεχθή την από της θέσεως ταύτης απομάκρυνσιν Υμών.

Δράττεται δε της ευκαιρίας να επαινέση Υμάς διά την σώ-
 φρονα και χρηστήν διαγωγήν ην εδείξατε κατά το τριετές διάστημα
 της ενταύθα διαμονής Σας και να ευχαριστήση Υμάς διά την μετ'
 επιμελείας και αφοσιώσεως εκτέλεσιν των διδασκαλικών καθηκό-
 ντων Σας.

Εν Τενέδω τη 22 Ιουλίου
 1896

Η Εφορία των Σχολείων Τενέδου
 † Αρχιμανδρίτης Καλλίνικος
 Ηρ. Πολιτόπουλος
 Ν. Αγγέλου
 Δ. Κωνσταντινίδης

Πιστοποιώ το πιστόν του ανωτέρω αντιγράφου
 Ο επιθεωρητής των δημοτ. σχολείων Θεσ/νίκης
 Δημοσδ. Ανδρεάδης

8. Μεταγραφή του εγγράφου.

Τα δύο επόμενα χρόνια υπηρέτησε σε σχολεία άλλων ελληνικών κοινο-
 τήτων¹⁶ και συγκεκριμένα ως δημοδιδασκάλισσα στην ιδιαίτερη πατρίδα της
 Στρώμιτσα (1896-1897)¹⁷ και ως διευθύντρια του Παρδεναγωγείου Κοριτσάς
 (1897-1898)¹⁸.

Αμέσως κατόπιν επανήλθε για μια ακόμη σχολική χρονιά στην Τένεδο
 στην προηγούμενη θέση της της διευθύντριας του Πηνελοπείου Παρδεναγω-
 γείου (1898-1899)¹⁹.

16. Για μετακινήσεις δασκάλων σε σχολεία διάφορων ελληνικών κοινοτήτων εκείνη
 την εποχή, βλ. Ζιώγου-Καραστεργίου, ό.π., σ. 226, 228.

17. Σώζεται σχετικό έγγραφο στο οικογενειακό μου αρχείο. Βλ. και σημ. 7.

18. Βλ. Α. Ισχυρλιάδου, *Κοριτσά. Εκπαίδευση-Ενεργέτες-Οικονομία 1850-1908*,
 Θεσσαλονίκη 1997, Εικόνες. Σχετικό έγγραφο της Μητρόπολης Κοριτσάς υπάρχει στο
 οικογενειακό μου αρχείο.

19. Για το «Ενδεικτικόν» (1898) της Μητρόπολης Μυτιλήνης, που της παρείχε την
 άδεια διδασκαλίας κατά το σχολικό έτος 1898-1899, βλ. Πίν. 6 και σημ. 13.

Στη συνέχεια για τρία χρόνια βρίσκεται στη Βλάστη (Μπλάτσι) της δυτικής Μακεδονίας ως διευθύντρια του εκεί Παρθεναγωγείου²⁰. Στη Βλάστη γνωρίστηκε με τον Γεώργιο Πηδώνια, φωτογράφο από το Μοναστήρι, με τον οποίο παντρεύτηκε το 1902. Τότε διέκοψε τη διδασκαλική της σταδιοδρομία και εγκαταστάθηκε οικογενειακώς στη Στρώμνιτσα, όπου έδρασε μαζί με τον σύζυγό της στον Μακεδονικό Αγώνα²¹ και ανέπτυξε φιλανθρωπική δράση ως πρόεδρος της εκεί Φιλοπτώχου Αδελφότητας Κυριών²².

Αμέσως μετά την εκχώρηση της Στρώμνιτσας στη Βουλγαρία με τη Συνθήκη του Βουκουρεστίου (1913) ήρθε στην Ελλάδα μαζί με τους άλλους Έλληνες κατοίκους της Στρώμνιτσας και εγκαταστάθηκε με την οικογένειά της στη Θεσσαλονίκη (Πίν. 9). Και όταν σε σύντομο χρονικό διάστημα έχασε τον σύζυγό της²³, διορίστηκε στο δημόσιο ως δημοδιδασκάλισσα και υπηρέτησε από το 1916 έως το 1933 σε διάφορα δημοτικά σχολεία της Θεσσαλονίκης²⁴. Πέθανε στη Θεσσαλονίκη στις 13 Δεκεμβρίου 1958 (Πίν. 10).

9. Η Κομνηνή Χατζημίου-Πηδώνια σε μεγαλύτερη ηλικία στη Θεσσαλονίκη.

20. Σχετική θεβαίωση φυλάσσεται στο οικογενειακό μου αρχείο.

21. Και ο σύζυγός της και η ίδια έχουν αναγνωριστεί από το ελληνικό κράτος ως μακεδονομάχοι. Απόκτησαν δύο γιους (Δημήτριο και Ιωάννη).

22. Βλ. *Μακεδονικόν Ημερολόγιον*, Έτος Β' (1909), σ. 316.

23. Όταν επέστρεψε ο σύζυγός της στη Στρώμνιτσα για μικρό χρονικό διάστημα, σκοτώθηκε από τους Βούλγαρους εξαιτίας της προηγούμενης δράσης του στον Μακεδονικό Αγώνα.

24. Ας σημειωθεί ότι της αναγνωρίστηκε από το ελληνικό κράτος η προϋπηρεσία της στα σχολεία των ελληνικών κοινοτήτων.

10. Η Κομνηνή Χατζημίου-Πηδώνια με τους μαθητές της στο δημοτικό σχολείο αρρένων στη Θεσσαλονίκη (1919).

Από την Τένεδο, όπου παρέμεινε για μεγαλύτερο χρονικό διάστημα από όσο σε άλλον τόπο, όπου υπηρέτησε κατά την πρώτη περίοδο της διδασκαλικής της σταδιοδρομίας, φύλαξε, όσο γνωρίζω από αφηγήσεις της κατά την παιδική μου ηλικία, τις καλύτερες εντυπώσεις και πάντοτε αναπολούσε την Τένεδο με αγάπη και νοσταλγία. Έως το τέλος της ζωής της, μάλιστα, δεν έπαψε να διατηρεί φιλικές σχέσεις με οικογένειες Τενεδίων εγκαταστημένες στη Θεσσαλονίκη (δυστυχώς μπορώ να θυμηθώ μόνο τις οικογένειες Πολιτοπούλου και Γεωργίου Χριστοδούλου).